

جمعیت‌شناسی ایران

(رشته علوم اجتماعی)

دکتر مژده کیانی

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، به صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمره کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش زبانی و صوری جدید چاپ می‌شود.

متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و **کمک درسی** (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه دانشگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

فهرست

یازده

مقدمه

۱	فصل اول. تحولات جمعیت ایران و جهان
۱	اهداف فصل
۲	۱-۱ مقدمه
۲	۲-۱ موقعیت جغرافیایی ایران
۴	۳-۱ تاریخچه تولید آمار جمعیت
۵	۴-۱ تعریف مفاهیم
۵	۵-۱ روند تحول جمعیت ایران در سرشماری سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۳۵
۸	۶-۱ متوسط رشد سالانه جمعیت کشور
۷۳	۷-۱ روند تحولات توزیع جمعیت استان‌های کشور
۱۶	۸-۱ توزیع نسبی جمعیت استان‌های کشور
۱۹	۹-۱ تراکم جمعیت طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۳۵
۲۴	۱۰-۱ توزیع جمعیت کشور بر حسب وضع تابعیت
۲۵	۱۱-۱ توزیع جمعیت بر حسب دین
۲۷	۱۲-۱ تغییرات رشد و جمعیت جهان
۳۲	۱۳-۱ جمعیت مسلمانان جهان
۳۲	۱۴-۱ پیش‌بینی‌های جمعیتی
۳۴	خلاصه فصل
۳۴	سؤالات تستی

۳۵	فصل دوم. توزیع جنسی و سنی جمعیت ایران
۳۵	اهداف فصل
۳۸	۱-۲ مقدمه
۳۸	۲-۲ روند تغییرات نسبت جنسی طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۳۵
۴۰	۳-۲ ارزیابی نسبت جنسی در سرشماری ۱۳۷۵
۴۰	۱-۳-۲ نسبت جنسی در سنین ۰ تا ۱۴ ساله
۴۰	۲-۳-۲ نسبت جنسی در سنین ۱۵ تا ۳۴ ساله
۴۰	۳-۳-۲ نسبت جنسی در سنین ۳۵ تا ۳۹ ساله

۴۱	۲-۴ نسبت جنسی در سنین ۴۰ به بالا
۴۲	۲-۴ نسبت جنسی به تفکیک استان در سرشماری‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۵
۴۵	۲-۵ تغییرات جمعیت برحسب گروه عمده سنی در سرشماری‌های ۱۳۹۰-۱۳۸۵
۴۸	۲-۶ هرم سنی جمعیت کشور طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۳۵
۵۶	۲-۷ روند تغییرات خانوار کشور در سرشماری‌های ۱۳۹۰-۱۳۳۵
۵۷	۲-۸ روند تغییرات شاخص بعد خانوار کشور در سرشماری‌های ۱۳۹۰-۱۳۳۵
۶۰	خلاصه فصل
۶۱	سؤالات تستی

فصل سوم. شهرنشینی

۶۳	اهداف فصل
۶۳	۳-۱ مقدمه
۶۴	۳-۲ روند تغییرات تقسیمات کشوری
۶۷	۳-۳ تحولات میزان شهرنشینی طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۳۵
۷۰	۳-۴ توزیع استانی جمعیت شهرنشین
۷۴	۲-۵ توزیع جمعیت نقاط شهری کشور در گروه‌های سنی ۱۳۸۵
۷۷	۳-۶ تعداد شهرهای استان‌های کشور در سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۳۵
۸۱	۳-۷ رشد شهرنشینی جهان در سال ۱۳۹۰-۱۳۳۰ (۲۰۱۱-۱۹۵۰)
۸۲	خلاصه فصل
۸۳	سؤالات تستی

فصل چهارم. روستائینی

۸۵	اهداف فصل
۸۶	۴-۱ مقدمه
۸۶	۴-۲ تحولات جمعیت روستایی ایران طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۳۵
۹۲	۴-۳ توزیع جمعیت روستایی کشور در گروه‌های عمده سنی سال ۱۳۸۵
۹۶	۴-۴ توزیع نسبی جمعیت نقاط روستایی کشور به تفکیک استان طی سال‌های ۸۵-۱۳۶۵
۹۸	۴-۵ طبقه‌بندی جمعیتی آبادی‌های دارای سکنه کشور طی سال‌های ۸۵-۱۳۶۵
۹۹	خلاصه فصل
۱۰۰	سؤالات تستی

فصل پنجم. باروری و مرگ و میر

۱۰۱	اهداف فصل
۱۰۱	۵-۱ مقدمه
۱۰۲	۵-۲ روند تغییرات باروری در سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۳۵
۱۰۲	۵-۳ میزان باروری ایران و جهان در سال ۲۰۱۱
۱۰۹	۵-۴ روند تغییرات مرگ و میر در سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۳۵
۱۱۱	۵-۵ وضعیت مرگ و میر در ایران و جهان طی سال‌های ۲۰۱۰-۱۹۷۰
۱۱۶	خلاصه فصل
۱۲۰	سؤالات تستی

۱۲۱	فصل ششم. ازدواج و طلاق
۱۲۱	اهداف فصل
۱۲۴	۱-۶ مقدمه
۱۲۴	۲-۶ تعریف مفاهیم
۱۲۴	۱-۲-۶ ازدواج
۱۲۴	۲-۲-۶ ازدواج شهری و روستایی
۱۲۴	۳-۲-۶ ازدواج موقت
۱۲۴	۴-۲-۶ ازدواج نکرده
۱۲۵	۵-۲-۶ طلاق قانونی
۱۲۵	۶-۲-۶ میانگین سنی
۱۲۵	۷-۲-۶ میانه سنی
۱۲۵	۳-۶ روند تغییرات میزان ازدواج در ایران سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۳۵
۱۳۰	۴-۶ روند تغییرات طلاق در ایران سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۳۵
۱۳۳	۵-۶ نسبت طلاق به ازدواج طی سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۸۱
۱۳۵	۶-۶ نسبت ازدواج به طلاق طی سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۹۰
۱۳۸	۷-۶ میانگین سن در اولین ازدواج
۱۴۲	خلاصه فصل
۱۴۳	سؤالات تستی
۱۴۵	فصل هفتم. مهاجرت
۱۴۵	اهداف فصل
۱۴۶	۱-۷ مقدمه
۱۴۷	۲-۷ تعاریف و مفاهیم
۱۴۸	۱-۲-۷ مهاجرت
۱۴۸	۲-۲-۷ مهاجر
۱۴۸	۳-۲-۷ مهاجران واردشده
۱۴۸	۴-۲-۷ مبدأ مهاجرت
۱۴۸	۵-۲-۷ خالص مهاجرت
۱۴۹	۳-۷ روند مهاجرت‌های داخلی ایران طی سال‌های ۸۵-۱۳۳۵
۱۵۴	۴-۷ توزیع مهاجران وارد شده طی ۱۰ سال گذشته بر حسب آخرین محل اقامت قبلی و محل اقامت فعلی - ۱۳۸۵
۱۵۵	۵-۷ روند مهاجرت بین استانی
۱۶۰	۶-۷ مهاجران بر حسب مبدأ و مقصد آخرین مهاجرت طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰
۱۶۱	۷-۷ توزیع نسبی مهاجران بر حسب علت و به تفکیک شهری و روستایی سال ۱۳۹۰
۱۶۲	۸-۷ علل و انگیزه‌ی مهاجران طی ۱۰ سال گذشته بر حسب جنس و علت مهاجرت
۱۶۳	۹-۷ ترکیب جنسی و سنی مهاجرت‌های داخل ایران از سال ۱۳۳۵-۱۳۸۵
۱۶۳	۱-۹-۷ حجم و ترکیب سنی مهاجران
۱۶۶	۲-۹-۷ مهاجرت سالمندان
۱۶۷	۱۰-۷ مهاجرت‌های خارجی
۱۶۷	۱۱-۷ مهاجرت متخصصان
۱۶۸	خلاصه فصل
۱۶۹	سؤالات تستی

۱۷۱	فصل هشتم. آموزش
۱۷۱	اهداف فصل
۱۷۲	۸-۱ مقدمه
۱۷۳	۸-۲ تاریخچه تولید آمار آموزش
۱۷۴	۸-۳ تعریف مفاهیم
۱۷۴	۸-۳-۱ نرخ ثبت نام ناخالص دوره راهنمایی تحصیلی
۱۷۴	۸-۴ تغییرات روند میزان باسوادی طی سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۹۰
۱۷۷	۸-۵ دانش‌آموزان به تفکیک دوره‌های تحصیلی و جنسیت سال‌های ۱۳۴۷-۱۳۹۰
۱۷۸	۸-۶ تحولات جمعیت دانش‌آموزی کشور در مقطع ابتدایی
۱۷۹	۸-۷ نرخ ثبت نام ناخالص در کل دوره راهنمایی
۱۸۲	۸-۸ تفکیک تعداد دانشجویان شاغل به تحصیل در مراکز آموزش دولتی و غیردولتی
۱۸۳	۸-۹ توزیع جغرافیایی آموزش عالی (۱۳۷۲-۱۳۸۳)
۱۸۵	۸-۱۰ نسبت جنسیتی آمار دانشجویان
۱۸۸	۸-۱۱ تعداد اعضای هیئت علمی فعال در بخش‌های مختلف آموزش عالی کشور
۱۸۹	۸-۱۲ اعضای هیأت علمی بخش دولتی
۱۹۱	۸-۱۳ اعضای هیأت علمی بخش غیردولتی
۱۹۲	۸-۱۴ تحلیل و بررسی وضعیت شاغلان دارای تحصیلات عالی
۱۹۳	۸-۱۵ نسبت دسترسی کشورهای منتخب جهان به آموزش ۲۰۰۹-۲۰۰۱
۱۹۵	خلاصه فصل
۱۹۵	سؤالات تستی

۱۹۷	فصل نهم. اشتغال و بیکاری
۱۹۷	اهداف فصل
۱۹۸	۹-۱ مقدمه
۲۰۰	۹-۲ تعاریف مفاهیم
۲۰۰	۹-۲-۱ کار
۲۰۰	۹-۲-۲ جمعیت فعال اقتصادی
۲۰۰	۹-۲-۳ جمعیت غیرفعال اقتصادی
۲۰۱	۹-۲-۴ شاغل
۲۰۲	۹-۲-۵ بیکار
۲۰۲	۹-۲-۳ جمعیت غیرفعال اقتصادی
۲۰۳	۹-۲-۴ شاغل
۲۰۳	۹-۲-۵ بیکار
۲۰۳	۹-۲-۶ اشتغال ناقص زمانی
۲۰۳	۹-۲-۷ بیکار قبلاً شاغل
۲۰۳	۹-۲-۸ بیکار قبلاً غیرشاغل
۲۰۳	۹-۲-۹ محصل
۲۰۳	۹-۲-۱۰ خانه‌دار
۲۰۳	۹-۲-۱۱ دارای درآمد بدون کار
۲۰۳	۹-۲-۱۲ نرخ مشارکت اقتصادی (نرخ فعالیت)
۲۰۳	۹-۲-۱۳ نرخ بیکاری

۲۰۴	۹-۲-۱۴ نرخ بیکاری
۲۰۴	۹-۲-۱۵ نرخ بیکاری جمعیت ۲۴-۱۵ ساله
۲۰۴	۹-۲-۱۶ سهم اشتغال ناقص
۲۰۴	۹-۲-۱۷ گروه عمده فعالیت
۲۰۴	۹-۲-۱۸ گروه عمده شغلی
۲۰۵	۹-۳ تحولات اشتغال در سرشماری‌های سال ۱۳۹۰-۱۳۳۵
۲۰۷	۹-۴ نرخ مشارکت اقتصادی در نقاط شهری و روستایی
۲۱۵	۹-۵ شاخص‌های عمده نیروی کار در جمعیت ۱۰ ساله و بالاتر
۲۱۹	۹-۶ نرخ بیکاری سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۵۵
۲۲۱	۹-۷ آمار تطبیقی بیکاری در استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۹۱
۲۲۵	۹-۸ جمعیت و سیاست‌های اشتغال‌زایی
۲۲۶	۹-۹ تسهیلات بانک‌ها به بنگاه‌های کوچک اقتصادی زود بازده و کارآفرین
۲۲۶	خلاصه فصل
۲۲۷	سؤالات تستی

فصل دهم. مسکن

۲۲۹	اهداف فصل
۲۳۰	۱۰-۱ مقدمه
۲۳۰	۱۰-۲ روند تغییرات شاخص‌های مسکن طی سال‌های ۹۰-۱۳۳۵
۲۳۱	۱۰-۲-۱ تعداد واحدهای مسکونی معمولی
۲۳۳	۱۰-۲-۲ خانوار در واحد مسکونی
۲۳۶	۱۰-۲-۳ شاخص اتاق در واحد مسکونی
۲۳۷	۱۰-۲-۴ شاخص نفر در واحد مسکونی
۲۳۷	۱۰-۲-۵ شاخص اتاق در اختیار خانوار
۲۳۸	۱۰-۲-۶ شاخص نفر در اتاق
۲۴۰	۱۰-۲-۷ شاخص نحوه تصرف واحد مسکونی
۲۴۲	۱۰-۲-۸ برخورداری واحدهای مسکونی از برق و آب لوله‌کشی
۲۴۴	۱۰-۲-۹ واحد مسکونی معمولی بادوام (دارای اسکلت فلزی)
۲۴۵	خلاصه فصل
۲۴۶	سؤالات تستی

فصل یازدهم. جوانان

۲۴۷	اهداف فصل
۲۴۸	۱۱-۱ مقدمه
۲۵۱	۱۱-۲ روند تحولات جمعیت جوان در سرشماری‌های ۹۰-۱۳۳۵
۲۵۱	۱۱-۳ ویژگی‌های اقتصادی جوانان
۲۵۱	۱۱-۴ نرخ بیکاری جوانان ۲۹-۱۵ ساله برحسب مناطق شهری و روستایی ۱۳۹۰-۱۳۷۶
۲۵۵	خلاصه فصل
۲۵۵	سؤالات تستی

۲۵۷	فصل دوازدهم. سالمندان
۲۵۷	اهداف فصل
۲۵۸	۱-۱۲ مقدمه
۲۵۸	۲-۱۲ شاخص‌های سالمندی جمعیت
۲۶۰	۳-۱۲ تحولات جمعیت سالمندان کشور طی سال‌های ۹۰-۱۳۳۵
۲۶۳	۴-۱۲ نسبت وابستگی جمعیت کشور ۱۳۹۰-۱۳۳۵
۲۶۴	۵-۱۲ روند تغییرات جمعیت سالمند در جهان
۲۶۵	خلاصه فصل
۲۶۵	سؤالات تستی
۲۶۷	منابع
۲۶۷	فارسی
۲۶۸	انگلیسی

مقدمه

در هر کشور، پایه و مبنای تدوین برنامه‌های توسعه و سیاست‌های جمعیتی، آشنایی با روند تغییرات جمعیتی است. براساس گزارش توسعه انسانی سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۱، ایران در گروه کشورهای با توسعه بالا قرار گرفته است. توجه به در مرحله گذار بودن کشور از جامعه کمتر توسعه‌یافته به جامعه توسعه‌یافته و از آن جایی که این گذار با تغییرات وسیع اجتماعی؛ اقتصادی و فرهنگی رو به رشد می‌باشد، بررسی روند تغییرات اطلاعات و آمار جمعیت‌شناختی در مورد جمعیت کشور، برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری جمعیت ضروری است. یکی از عمده‌ترین راه‌های شناخت کشورها برای برنامه و سیاست‌گذاری‌های خرد و کلان جمعیت، استفاده از داده‌های سرشماری نفوس برای شناخت تعداد جمعیت کشور و برخی از ویژگی‌های عمده‌ی مربوط به آن می‌باشد. در این کتاب، سعی بر آن است تا در چارچوب جمعیت‌شناسی تطبیقی، اطلاعات مربوط به روند تغییرات جمعیتی در ایران و جهان مورد بررسی قرار گیرد. بررسی روند تحولات در طول زمان، بیشتر از رقم مطلق جمعیت مورد توجه تحلیل‌گران و برنامه‌ریزان، قرار می‌گیرد. بنابراین لازم است بررسی تطبیقی خصوصیات جمعیتی کلی جمعیت ایران، جهان و نواحی دنیا انجام گیرد.

برای رسیدن به این هدف، روند تحول جمعیت ایران و روند تغییر تقسیمات کشوری بین سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۳۵ بررسی شده است. براساس متغیرها و مقولات قابل دسترسی در سرشماری‌های رسمی کشور طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۳۵، روند تغییرات

جمعیتی براساس ساختار و ترکیب جمعیت تحلیل و مقایسه شده است. متغیرهایی نظیر جمعیت کل بر حسب جنسیت، سن، مناطق شهری و روستایی، رشد جمعیت، جوانی و سالمندی جمعیت، مهاجرت، ازدواج، مرگ و میر و مبنای شکل گیری فصول کتاب گردیده است. کتاب شامل دوازده فصل می باشد.

فصل اول به تحولات جمعیت ایران و جهان می پردازد. در این فصل، ابتدا موقعیت جغرافیایی ایران بحث شده است. سپس به سابقه تولید آمار اشاره می شود. سپس تعداد جمعیت، تعداد خانوار، دین، تابعیت، در سطح کل کشور، استان، شهرستان، نقاط شهری و روستایی مقایسه شده است.

فصل دوم به توزیع جنسی و سنی جمعیت اختصاص دارد. اطلاعات جمعیتی این فصل، شامل ویژگی های جمعیت براساس روند تغییرات نسبت جنسی و روند تحول نسبت سنی ایران طی سال های ۹۰-۱۳۳۵ و مقایسه اقلام منتخب جمعیتی در سرشماری های انجام شده می باشد.

فصل سوم به شهرنشینی پرداخته است. اطلاعات این فصل، شامل تعداد جمعیت و ویژگی های آن براساس آخرین سرشماری جمعیت در سال ۱۳۸۵ و مقایسه اقلام منتخب جمعیتی در سرشماری های انجام شده می باشد. تعداد جمعیت شهری در سطح کل کشور، استان، شهرستان بررسی و مقایسه شده است.

فصل چهارم به روستائینشی اختصاص دارد. اطلاعات جمعیتی این فصل، شامل تحولات جمعیت روستایی و ویژگی های ساکنین روستا طی سال های ۱۳۸۵-۱۳۳۵ می باشد. تعداد جمعیت روستائی در سطح کل کشور، استان و شهرستان بررسی و مقایسه شده است.

در فصل پنجم، باروری و مرگ و میر، بررسی شده است. اطلاعات آماری این فصل، شامل وقایع حیاتی ولادت، فوت و ویژگی های آن براساس جنسیت، سن و مناطق شهر و روستا در سرشماری های جمعیت در سال های ۱۳۹۰-۱۳۳۵ می باشد.

فصل ششم به ازدواج و طلاق اختصاص دارد. در این فصل به توزیع جمعیت ایران بر حسب ویژگی های ازدواج و وضع طلاق پرداخته شده است. وقایع ازدواج و طلاق از اطلاعات ثبتی هر کشور محسوب می شوند که اگر به طور دقیق و در زمان خود ثبت شوند می توانند اطلاعات مفیدی را در اختیار کارشناسان قرار دهد.

در فصل هفتم، مهاجرت بررسی شده است. اطلاعات این فصل، شامل تعداد جمعیت و ویژگی های آن براساس مهاجرت براساس سرشماری سال ۱۳۸۵-۱۳۳۵ می باشد.

فصل هشتم به آموزش اختصاص دارد. جمعیت و تعداد باسوادان، میزان باسوادی به تفکیک جنس، برآورد جمعیت باسواد بر حسب دوره های تحصیلی در سطح کل کشور، نقاط شهری و روستایی، از مواردی است که در این فصل به تفصیل در قالب جداول و نمودارهای متنوع با عناوین تعداد دانش آموزان، تعداد دانشجویان، تعداد کارکنان، فارغ التحصیلان، تعداد مربیان، کادر اداری و... در سطوح عمومی شامل دوره های ابتدایی، راهنمایی، متوسطه عمومی و فنی و حرفه ای - سطوح عالی شامل سطوح کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترای حرفه ای و تخصصی تعداد پذیرفته شدگان دانشگاه ها، مؤسسات و مراکز آموزش عالی، دانشگاه آزاد اسلامی و تربیت معلم تعداد دانش آموختگان دانشگاه ها، مؤسسات و مراکز آموزش عالی و دانشگاه آزاد اسلامی بررسی شده است.

در فصل نهم به بیکاری و اشتغال پرداخته شده است. در این فصل ابتدا به تحولات اشتغال در سرشماری های سال ۱۳۸۵-۱۳۳۵ پرداخته شده است. سپس نرخ مشارکت اقتصادی در نقاط شهری و روستایی، شاخص های عمده نیروی کار در جمعیت ۱۰ ساله و بالاتر، آمار مقایسه ای بیکاری در ۳۰ استان کشور بررسی شده است. فصل دهم به مسکن اختصاص دارد. در این فصل روند تغییرات شاخص های مسکن طی سال های ۹۰-۱۳۳۵، براساس شاخص هایی مانند تعداد واحدهای مسکونی معمولی، تراکم در واحدهای مسکونی شامل خانوار در واحد مسکونی، نفر در واحد مسکونی، اتاق در واحد مسکونی و نفر در اتاق که از مهم ترین شاخص های مسکن هستند، بررسی شده است.

در فصل یازدهم، به جوانان پرداخته شده است. در این فصل روند تحولات جمعیت جوان طی سال های ۹۰-۱۳۳۵ براساس روند تحول نسبت جوانی جمعیت کشور (شاخص ورتهایم) طی سال های ۹۰-۱۳۳۵، ویژگی های اقتصادی جوانان بررسی می شود.

فصل دوازدهم به سالمندی اختصاص دارد. در این فصل شاخص‌های سالمندی جمعیت نظیر میانگین سنی جمعیت، میانه سنی جمعیت، نسبت گروه سنی ۶۴ ساله و بیشتر به گروه سنی ۱۴-۰ ساله، میزان سالخوردگی جمعیت به تفکیک نقاط شهری و روستایی و در صد گروه سنی ۶۴ ساله و بیشتر به کل جمعیت و نسبت وابستگی در جمعیت کل و به تفکیک مناطق شهری و روستایی در فاصله زمانی ۱۳۸۵-۱۳۳۵ بررسی شده است.

جمعیت و تغییرات آن از مسایل پیچیده جامعه می‌باشد که تحت تاثیر عوامل متعدد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، مذهبی و سیاسی، پایه و اساس برنامه‌ریزی‌های خرد و کلان است.

از زحمات بی‌شائبه جناب آقای دکتر احمد آخوند معاون محترم پژوهشی، جناب آقای دکتر صادقی، جناب آقای ثمری و کارشناس مدیریت تدوین سرکار خانم مینا حاجی انزهایی، سپاسگزارم.

این اثر علی‌رغم تلاش‌های مستمر مؤلف، نقایصی دارد که نیازمند بذل توجه و ارائه پیشنهادهاى اساتید محترم و دانشجویان گرامی است.

در بیابان طلب گر چه ز هر سو خطریست می‌رود حافظ بی‌دل به تولای تو خوش

دکتر مژده کیانی
پاییز ۱۳۹۲

فصل اول

تحولات جمعیت ایران و جهان

هدف کلی

در این فصل با موقعیت جغرافیایی ایران، تاریخچه تولید آمار، روند تحول جمعیت ایران، تراکم جمعیت، جمعیت بر حسب تعداد، دین، تابعیت، در سطح کل کشور، استان، شهرستان، نقاط شهری و روستائی در سرشماری سالهای ۱۳۹۰-۱۳۳۵ آشنا می‌شوید.

اهداف رفتاری

پس از اتمام فصل با مفاهیم زیر آشنا می‌شوید:

۱. روند تحول جمعیت ایران بین سالهای ۱۳۳۵-۱۳۹۰
۲. روند تغییر تقسیمات کشوری بین سالهای ۱۳۳۵-۱۳۹۰
۳. توزیع نسبی جمعیت کشور به تفکیک استان طی سالهای ۸۵-۱۳۶۵
۴. روند تغییر تراکم جمعیت کشور به تفکیک استان طی سالهای ۸۵-۱۳۷۵
۵. روند تحول جمعیت جهان بین سالهای ۱۳۳۵-۱۳۹۰
۶. پیش‌بینی جمعیت ایران تا سال ۱۴۳۰

و انتظار می‌رود به سؤالات زیر پاسخ دهید:

۱. روند تحول جمعیت ایران بین سالهای ۱۳۳۵-۱۳۹۰ را تحلیل کنید.
۲. روند تغییر تقسیمات کشوری بین سالهای ۱۳۳۵-۱۳۹۰ را توصیف کنید.

۳. توزیع نسبی جمعیت کشور به تفکیک استان طی سال‌های ۸۵-۱۳۶۵ را تحلیل کنید.
۴. روند تغییر تراکم جمعیت کشور به تفکیک استان طی سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ را مقایسه کنید.
۵. روند تحول جمعیت جهان بین سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۹۰ را تحلیل کنید.
۶. پیش‌بینی جمعیت ایران تا سال ۱۴۳۰ را تحلیل و بررسی نمایید.

۱-۱ مقدمه

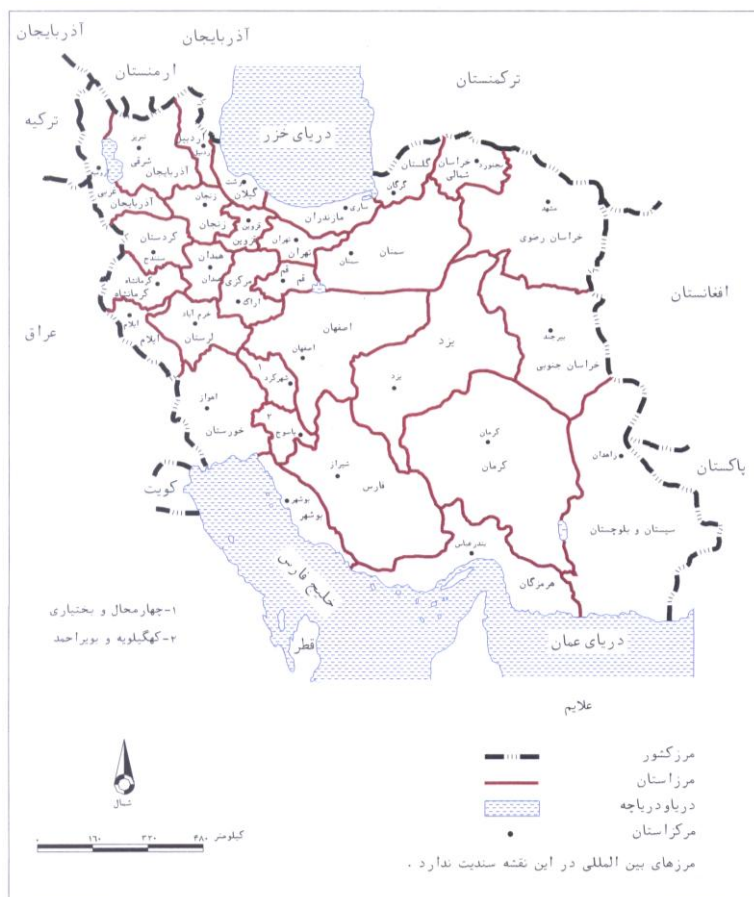
در این فصل سعی بر آن است تا در چارچوب جمعیت‌شناسی تطبیقی، اطلاعات مربوط به روند تغییرات جمعیتی در ایران و جهان مورد بررسی قرار گیرد. برای رسیدن به این هدف، ابتدا موقعیت جغرافیایی ایران بحث شده است. سپس تاریخچه تولید آمار مرور می‌شود. روند تحول جمعیت ایران در سرشماری سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۳۵ از عناوین دیگر این فصل به شمار می‌رود. همچنین در این فصل، روند تحول رشد و تراکم جمعیت، جمعیت برحسب تعداد، دین، تابعیت، در سطح کل کشور، استان، شهرستان، نقاط شهری و روستایی بین سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۹۰ مقایسه شده است.

۱-۲ موقعیت جغرافیایی ایران

کشور ایران در قسمت غربی فلات وسیعی به همین نام در جنوب غربی آسیا واقع شده است. ایران از شمال به جمهوری ترکمنستان، دریای خزر، جمهوری‌های آذربایجان و ارمنستان، از مشرق به افغانستان و پاکستان و از جنوب به دریای عمان و خلیج فارس و از مغرب به عراق و ترکیه محدود است.

کشور ایران با وسعتی بیش از ۱/۶ میلیون کیلومتر مربع در نیمه جنوبی منطقه معتدل شمالی بین عرض‌های ۲۵ و ۳۹ درجه شمالی از خط استوا و طول‌های ۴۴ و ۶۳ درجه و شرقی از نصف‌النهار گرینویچ قرار دارد. میانگین ارتفاع آن بیش از ۱۲۰۰ متر از سطح دریا است. پست‌ترین نقطه داخلی ایران با ارتفاع ۵۶ متر، در چاله لوت و بلندترین قله آن دماوند با ارتفاع ۵۶۱۰ متر، در میان رشته کوه البرز قرار دارد. در کناره‌های جنوبی دریای خزر، ارتفاع زمین ۲۸ متر پایین‌تر از سطح دریای آزاد است.

مجموع طول خطوط مرزی کشور جمهوری اسلامی ایران ۸۸۶۵ کیلومتر است که بیشترین مرز با کشور عراق به طول ۱۶۰۹ کیلومتر و کمترین مرز با کشور ارمنستان به طول ۴۸ کیلومتر می‌باشد. در سال ۲۰۰۳ مساحت ایران ۱۶۴۸۱۹۵ کیلومتر مربع بوده‌است که در بین کشورهای جهان رتبه چهاردهم را به خود اختصاص داده‌است. کشورهای فدراسیون روسیه، کانادا، ایالات متحده آمریکا، چین، برزیل، آرژانتین و قزاقستان به ترتیب وسیع‌ترین کشورهای جهان می‌باشند (مرکز آمار ایران: ۱۳۸۷).

شکل ۱. نقشه استانی جمهوری اسلامی ایران: ۱۳۸۷

منبع: اطلس آمار ایران: ۱۳۸۸

۱-۳ تاریخچه تولید آمار جمعیت

در زمان قاجار تلاش‌های پراکنده‌ای برای شمارش جمعیت انجام گرفت که اغلب به صورت موردی به اجرا در آمده است. در سال ۱۲۹۷، اداره ثبت احوال کشور به منظور ثبت وقایع چهارگانه، تأسیس شد. در سال ۱۳۰۳ شمسی، با تصویب آیین‌نامه‌ای، مسئولیت جمع‌آوری و تمرکزبخشیدن به آمارهای مورد نیاز، برعهده وزارت کشور گذاشته شد. تصویب نامه مذکور با انجام تغییراتی در سال ۱۳۰۷، از تصویب مجلس شورای ملی وقت گذشت و جنبه قانونی یافت و از آن زمان، اداره ثبت احوال کشور به "اداره کل آمار و ثبت احوال" تغییر نام داد. اداره مذکور از سال ۱۳۴۹ با نام "سازمان ثبت احوال کشور"، به انجام وظایف قانونی خود ادامه داده است (مرکز آمار ایران: ۱۳۸۵).

در خرداد ماه سال ۱۳۱۸، اولین قانون سرشماری به تصویب مجلس شورای ملی رسید. در اجرای این قانون، سرشماری جمعیت از دهم اسفند ماه همان سال در شهر تهران و در سال‌های ۱۳۱۹ و ۱۳۲۰ در ۳۳ شهر کشور به تدریج به اجرا درآمد، ولی ادامه آن به علت وقایع شهریور ۱۳۲۰ به تعویق افتاد. در اسفند ماه ۱۳۳۱، سازمان همکاری آمار عمومی تشکیل شد و در فروردین سال ۱۳۳۲ قانون آمار و سرشماری به تصویب رسید. در این سال، اداره آمار و سرشماری از اداره کل آمار و ثبت احوال جدا شد و به سازمان همکاری آمار عمومی پیوست و به این ترتیب، برای اولین بار سازمانی به طور انحصاری موظف به جمع‌آوری آمار شد. این سازمان در سال ۱۳۳۴ به وزارت کشور وابسته شد و نام آن به "اداره کل آمار عمومی" تغییر یافت و سپس در سال ۱۳۳۵، اولین سرشماری عمومی جمعیت را در کل کشور به اجرا درآورد (مرکز آمار ایران: ۱۳۹۰).

نیاز روزافزون دستگاه‌های برنامه‌ریزی کشور به آمار و اطلاعات موجب شد تا در سال ۱۳۴۴، اداره کل آمار عمومی از وزارت کشور جدا و با نام "مرکز آمار ایران" به سازمان برنامه وابسته شود. این مرکز به عنوان اولین اقدام، سرشماری عمومی نفوس و مسکن را طبق قانون در آبان‌ماه سال ۱۳۴۵ به مرحله اجرا درآورد. بنا به ضرورت، قانون تأسیس مرکز آمار ایران در سال ۱۳۵۳ مورد تجدید نظر قرار گرفت و قانون فعلی این مرکز به تصویب رسید (همان).

۴-۱ تعریف مفاهیم

جمعیت: اعضای همه خانوارهای معمولی ساکن، مؤسسه‌ای و گروهی که اقامتگاه معمولی آنان در زمان سرشماری در ایران قرار دارد و نیز اعضای تمامی خانوارهای معمولی غیرساکن کشور، جامعه مورد سرشماری را تشکیل می‌دهند. اعضای هیئت‌های سیاسی و سفارتخانه‌های خارجی در ایران و افراد خانوار آنان جزء جامعه مورد سرشماری محسوب نمی‌شوند، اما ایرانیان عضو هیئت‌های سیاسی و سفارتخانه‌های ایران در خارج از کشور و افراد خانوار آنان، جزو جامعه مورد سرشماری به حساب می‌آیند.

● **جمعیت ساکن:** منظور از جمعیت ساکن در نقاط شهری در هر یک از محدوده‌های بخش، شهرستان، استان یا کشور، جمعیت تمامی شهرهایی است که در همان محدوده قرار دارد و جمعیت هر شهر، عبارت است از مجموع تعداد اعضای همه خانوارهای معمولی ساکن، مؤسسه‌ای و گروهی که اقامتگاه معمولی آنان در زمان سرشماری در آن شهر واقع است.

منظور از جمعیت ساکن در نقاط روستایی در هر یک از محدوده‌های دهستان، بخش، شهرستان، استان یا کشور، جمعیت تمامی آبادی‌هایی است که در همان محدوده قرار دارد و جمعیت هر آبادی، عبارت است از مجموع تعداد اعضای همه خانوارهای معمولی ساکن، مؤسسه‌ای و گروهی که اقامتگاه معمولی آنان در زمان سرشماری در آن آبادی واقع است (مرکز آمار ایران: ۱۳۹۰).

۵-۱ روند تحول جمعیت ایران در سرشماری سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۳۵

در سال ۱۳۱۸، قبل از اجرای سرشماری به روش نوین، سرشماری یک روزه در ۳۶ هر کشور به عمل آمد،

ولی این سرشماری بنا به دلایلی ناتمام ماند. امروزه در اغلب کشورها سرشماری نفوس به فاصله ۵ یا ۱۰ سال یک بار به مرحله‌ی اجرا در می‌آید. سرشماری‌های ایران در سال‌های ۱۳۳۵، ۱۳۴۵، ۱۳۵۵، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ مطابق روش‌های علمی و هر ۱۰ سال یک بار و در سال ۱۳۹۰ به فاصله ۵ سال، طبق قانون انجام شده‌است.

بررسی روند تحول جمعیت در ایران نشان می‌دهد از سال ۱۲۸۵ تا اولین سرشماری در سال ۱۳۳۵ روند افزایش جمعیت، کند بوده‌است. در سال ۱۲۸۰ هجری

شمسی حدود ۱۰ میلیون نفر ایرانی در ایران زندگی می‌کردند. پس از گذشت کمتر از یک قرن در سال ۱۳۷۵ جمعیت ایران ۶ برابر شد و از مرز ۶۰ میلیون نفر گذشت (مرکز آمار ایران: ۱۳۹۰). در سرشماری آبان ماه ۱۳۳۵، جمعیت کل کشور بیش از ۱۸/۹ میلیون نفر شمارش شده‌است که از این تعداد حدود ۹/۳ میلیون نفر زن بوده‌اند. این جمعیت در ۴ میلیون خانوار جای گرفته بود. جمعیت ایران در دومین سرشماری در سال ۱۳۴۵، ۲۵/۱ میلیون نفر گزارش شد. حدود ۲۴۴ هزار نفر از این جمعیت متحرک بوده‌اند. در سرشماری دوم حدود ۱۳ میلیون نفر جمعیت مرد و ۱۲/۱ میلیون نفر زن بوده‌است. در سرشماری ۱۳۵۵، جمعیت ایران حدود ۳۳/۷۸ میلیون نفر گزارش شد. جمعیت سال ۱۳۶۵، حدود ۴۹/۵ میلیون نفر اعلام شد. سرشماری‌های ۱۳۷۵-۱۳۴۵ ایران روند صعودی جمعیت را نمایان ساخته است. این میزان در سال ۷۵ حدود ۶۰ میلیون و ۵۵ هزار و ۴۸۸ نفر بوده‌است. نرخ رشد جمعیت در دهه ۷۵، ۱/۹۶ درصد بوده که در دهه ۸۵ به ۱/۶۱ درصد رسیده است، بدین ترتیب نرخ رشد جمعیت نسبت به دهه گذشته ۰/۳۵ درصد کاهش یافته است. جمعیت کشور در فاصله سرشماری‌های سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۷۵، یعنی در طول ۴۰ سال، بیش از سه برابر افزایش پیدا کرده و از حدود ۱۹ میلیون نفر در سال ۱۳۳۵ به حدود ۶۰ میلیون نفر در سال ۱۳۷۵ رسید.

جدول ۱. تغییرات جمعیت کشور طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۳۵

سال	جمعیت	افزایش دوره		شاخص تغییرات ۱۳۳۵=۱۰۰	تغییرات نسبت به سال پایه
		نسبی	مطلق		
۱۳۳۵	۱۸۹۵۴۷۰۴	-	-	۱۰۰	-
۱۳۴۵	۲۵۷۸۱۷۲۲	۳۶/۱	۶۸۳۴۰۱۸	۱۳۶/۱	۳۶/۱
۱۳۵۵	۳۳۷۰۸۷۴۴	۳۰/۷	۷۹۲۰۰۲۲	۱۶۶/۸	۶۶/۸
۱۳۶۵	۴۹۴۴۵۰۱۰	۴۶/۷	۱۵۷۳۶۲۶۶	۲۱۳/۵	۱۱۳/۵
۱۳۷۵	۶۰۰۵۵۴۸۸	۷/۶	۴۲۱۸۳۲۵	۲۳۴	۱۳۴
۱۳۸۵ ^۱	۷۰۴۹۵۷۸۲	۱۷/۳	۱۰۴۴۰۲۹۴	۲۵۱/۳	۱۵۱/۳
۱۳۹۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۶/۶	۴۶۵۳۸۸۷	-	-

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰

جمعیت غیرساکن در جمعیت کل لحاظ شده‌است.

(۱) افزایش مطلق و نسبی دوره در سال ۱۳۸۵ مربوط به دوره ۱۰ ساله ۸۵-۱۳۷۵ و در سال ۱۳۹۰ مربوط به دوره ۵ ساله ۹۰-۱۳۸۵ است.

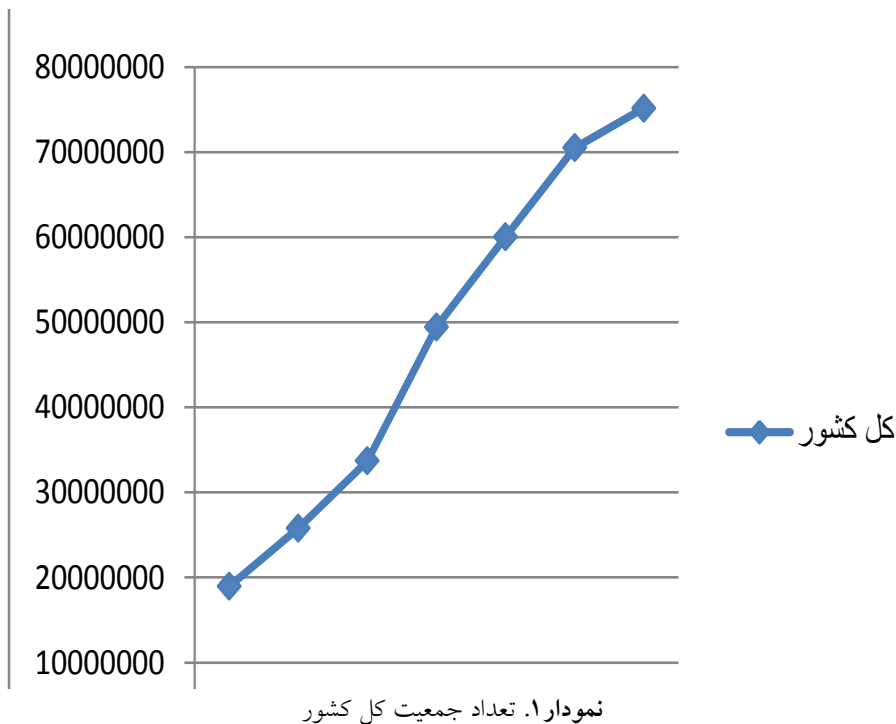
براساس نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵، جمعیت کشور کمی بیش از ۷۰ میلیون نفر بوده است. با توجه به جمعیت ۶۰ میلیون نفری سال ۱۳۷۵ طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ سالانه به طور متوسط حدود ۱۰۴۴۰۹۲ نفر به جمعیت کشور افزوده شده که در مقایسه با جمعیت ۶۰ میلیون نفری سال ۱۳۷۵، نشان دهنده افزایشی در حدود ۱۴/۸ درصد یا ۱۰/۴ میلیون نفر در این فاصله زمانی است. افزایش جمعیت در سال ۱۳۹۰، ۶/۶ درصد نسبت به سال ۱۳۸۵ بوده است که کمترین درصد افزایش طی سال‌های ۱۳۹۰ - ۱۳۳۵ بوده است. نگاهی به اطلاعات حاصل از سرشماری‌های ایران طی دوره پنجاه و پنج ساله ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که جمعیت کشور از حدود ۱۹ میلیون نفر در سال ۱۳۳۵، به بیش از ۷۵ میلیون در سال ۱۳۹۰ رسیده است، یعنی جمعیت ایران طی این دوره حدود ۴ برابر شده است. جمعیت کشور براساس نتایج حاصل از سرشماری‌های ایران طی دوره پنجاه ساله ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵، با رشد متوسط ۲/۶۴ درصد در سال، سه و نیم برابر شده است.

در سال ۱۳۸۹، از ۷۵ میلیون نفر جمعیت ایران ۵۳/۶ میلیون نفر شهری و ۲۱/۱ میلیون نفر روستایی هستند. در سال ۱۳۹۰، جمعیت کشور از مرز ۷۵ میلیون نفر عبور کرده است. در اسفند ماه سال ۱۳۹۱ براساس سایت مرکز آمار ایران، جمعیت کشور به بیش از ۷۷ میلیون نفر رسیده است. در سال ۱۳۹۱ (۲۰۱۳) کشور ایران در بین ۲۰۷ کشور جهان از نظر تعداد جمعیت در رتبه ۱۸ و از نظر وسعت در رتبه ۱۴ قرار دارد.

جدول ۲. تغییرات جمعیت کشور طی سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۹۰

شرح	کل کشور	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۳۵	۱۸۹۵۴۷۰۴	۵۹۵۳۵۶۳	۱۳۰۰۱۱۴۱
۱۳۴۵	۲۵۷۸۸۷۲۲	۹۷۹۴۲۴۶	۱۵۹۹۴۴۷۶
۱۳۵۵	۳۳۷۰۸۷۴۴	۱۵۸۵۴۶۸۰	۱۷۸۵۴۰۶۴
۱۳۶۵	۴۹۴۴۵۰۱۰	۲۶۸۴۴۵۶۱	۲۲۶۰۰۴۴۹
۱۳۷۵	۶۰۰۵۵۴۸۸	۳۶۸۱۷۷۸۹	۲۳۲۳۷۶۹۹
۱۳۸۵	۷۰۴۹۵۷۸۲	۴۸۲۵۹۹۶۴	۲۲۲۳۵۸۱۸
۱۳۹۰*	۷۵۱۴۹۶۶۹	۵۳۶۴۶۶۶۱	۲۱۴۴۶۷۸۳

مأخذ: سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن ۱۳۳۵ الی ۱۳۹۰
* جمعیت غیرساکن در جمعیت کل لحاظ شده است.

۱-۶ متوسط رشد سالانه جمعیت کشور

منظور از متوسط رشد سالانه جمعیت، افزایش سالانه تعداد جمعیت به ازای هر ۱۰۰ نفر است.

نرخ رشد افزایش جمعیت در طی سال‌ها با نوسانات مختلفی روبرو بوده است. این شاخص در فاصله سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۴۵ در حدود ۳/۱۲ درصد، در دهه ۱۳۳۵-۱۳۴۵، با اندکی کاهش به ۲/۷۱ درصد رسید.

جدول ۳. روند تغییرات جمعیت و متوسط رشد سالانه طی سال‌های ۱۳۹۰ - ۱۲۶۰

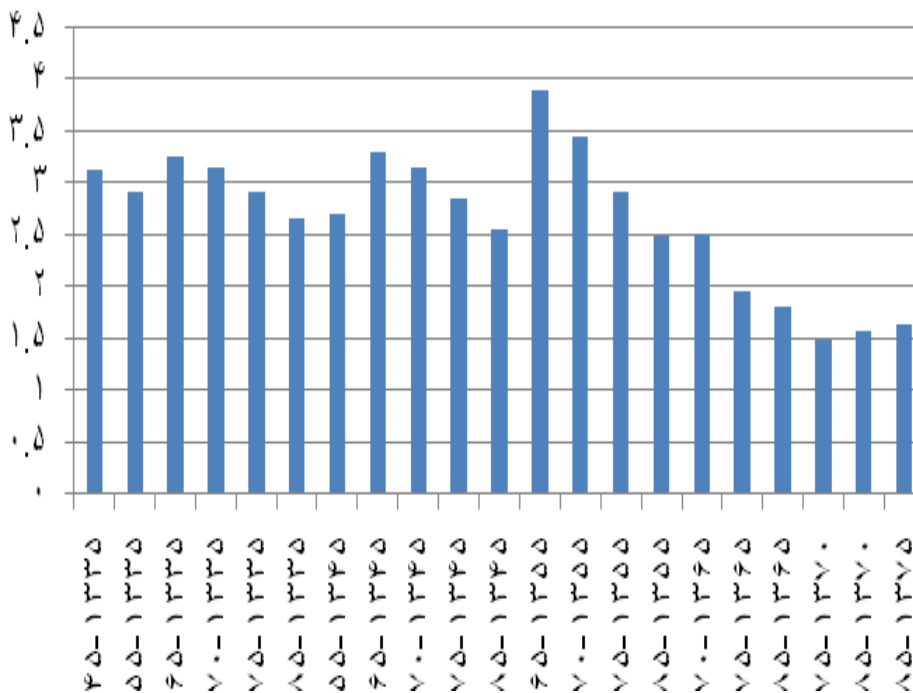
سال	جمعیت	متوسط رشد ^(۱) سالانه (درصد) ۱
۱۲۶۰	۷۶۵۴۰۰۰	-
۱۲۷۰	۸۱۲۴۰۰۰	۰/۶
۱۲۸۰	۸۶۱۳۰۰۰	۰/۶
۱۲۹۰	۹۱۴۳۰۰۰	۰/۶
۱۳۰۰	۹۷۰۷۰۰۰	۰/۶
۱۳۰۵	۱۰۴۵۶۰۰۰	۱/۵
۱۳۱۰	۱۱۱۸۵۰۰۰	۱/۴
۱۳۱۵	۱۱۹۶۴۰۰۰	۱/۴
۱۳۲۰	۱۲۸۳۳۰۰۰	۱/۴
۱۳۲۵	۱۴۱۵۹۰۰۰	۲/۰
۱۳۳۰	۱۶۲۳۷۰۰۰	۲/۸
۱۳۳۵	۱۸۹۵۴۷۰۴	۳/۱
۱۳۴۵	۲۵۷۸۸۷۲۲	۳/۱
۱۳۵۵	۳۳۷۰۸۷۴۴	۲/۷
۱۳۶۵	۴۹۴۴۵۰۱۰	۳/۹
۱۳۷۰	۵۵۸۳۷۱۶۳	۲/۵
۱۳۷۵	۶۰۰۵۵۴۸۸	۱/۵
۱۳۸۵	۷۰۴۹۵۷۸۲	۱/۶
۱۳۹۰	۷۴۹۹۶۱۰۸	۱/۳

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰

شمار جمعیت ایران طی سال‌های ۷۵ - ۱۳۵۵ با ۲/۹۲ درصد رشد در سال، از ۳۳۷۰۸ هزار نفر به ۶۰۰۵۵ هزار نفر افزایش یافته است. میزان این رشد در دهه ۶۵-۱۳۵۵ با ۳/۹۲ درصد، یکی از بالاترین رشدهای جهان بوده است و با رشد کشور افغانستان قابل مقایسه است. این رشد بالا، به دلیل تغییر سیاست‌های جمعیتی دولت پس از انقلاب اسلامی، جنگ تحمیلی و مهاجرت بی‌رویه میلیون‌ها افغانی به ایران بوده است. در دهه ۶۵-۱۳۵۵، کشور با بیشترین نرخ رشد جمعیت کشور با نرخ رشد متوسط سالیانه‌ای

۱. متوسط رشد (r) از رابطه $P_t = P_0(1+r)^t$ محاسبه شده است که در آن P_t جمعیت سال بعد (مثلاً سال ۱۲۷۰)، P_0 جمعیت سال قبل (مثلاً سال ۱۲۶۰) و t فاصله زمانی ما بین سال‌های قبل و بعد است.

در حدود ۳/۹ درصد از ۳۳/۷ میلیون نفر به ۴۹/۴ میلیون نفر در سال ۱۳۶۵ افزایش پیدا کرد. اما در دهه ۷۵-۱۳۶۵، نرخ رشد جمعیت کاهش قابل ملاحظه‌ای پیدا کرد و به ۱/۹۶ درصد رسید. در دهه دوم انقلاب، سیاست تعدیل جمعیت با کاهش نرخ رشد همراه گردید. از سال ۱۳۷۰، کاهش رشد جمعیت تا سال ۱۳۹۱ ادامه داشته است. در سال‌های ۱۳۹۰ - ۱۳۷۰، نرخ شدید رشد جمعیت کشور که در سال‌های اول پس از انقلاب اسلامی شروع شده بود، کاهش قابل توجهی یافته است.

نمودار ۲. متوسط رشد سالانه جمعیت کشور (درصد)

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۸۷

جدول ۴. متوسط رشد سالانه جمعیت کشور (درصد) طی سال‌های ۱۳۹۰ - ۱۳۳۵

شرح	کل کشور	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۳۵ - ۴۵	۳/۱۳	۵/۱	۲/۰۹
۱۳۳۵ - ۵۵	۲/۹۲	۵/۰۲	۱/۶
۱۳۳۵ - ۶۵	۳/۲۵	۵/۱۵	۱/۸۲
۱۳۳۵ - ۷۰	۳/۱۴	۴/۹۱	۱/۷۷
۱۳۳۵ - ۷۵	۲/۹۲	۴/۶۶	۱/۴۶
۱۳۳۵ - ۸۵	۲/۶۶	۴/۲۷	۱/۰۸
۱۳۴۵ - ۵۵	۲/۷۱	۴/۹۳	۱/۱۱
۱۳۴۵ - ۶۵	۳/۳۱	۵/۱۷	۱/۶۹
۱۳۴۵ - ۷۰	۳/۱۵	۴/۸۳	۱/۶۲
۱۳۴۵ - ۷۵	۲/۸۵	۴/۵۱	۱/۳
۱۳۴۵ - ۸۵	۲/۵۵	۴/۰۷	۰/۸۳
۱۳۵۵ - ۶۵	۳/۹۱	۳/۴۱	۲/۲۷
۱۳۵۵ - ۷۰	۳/۴۴	۴/۷۶	۱/۹۹
۱۳۵۵ - ۷۵	۲/۹۱	۴/۳	۱/۳
۱۳۵۵ - ۸۵	۲/۴۹	۳/۷۸	۰/۷۳
۱۳۶۵ - ۷۰	۲/۵	۳/۴۴	۱/۱۴
۱۳۶۵ - ۷۵	۱/۹۶	۳/۲۱	۰/۲۸
۱۳۶۵ - ۸۵	۱/۷۹	۲/۹۸	-۰/۰۸
۱۳۷۰ - ۷۵	۱/۴۷	۲/۹۵	-۰/۶۴
۱۳۷۰ - ۸۵	۱/۵۶	۲/۸۱	-۰/۵۱
۱۳۷۵ - ۸۵	۱/۶۲	۲/۷۴	-۰/۴۴
۱۳۸۵ - ۹۰	۱/۲۹	۲/۱۴	-۰/۶۳

ماخذ: سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن ۱۳۳۵ الی ۱۳۹۰ و آمارگیری جاری جمعیت ۱۳۷۰

درصد رشد سالانه جمعیت کشور طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۷۵ در کل کشور و به تفکیک نقاط شهری و روستایی به ترتیب برابر ۱/۶۱، ۲/۷۴، ۰/۴- درصد بوده‌است که مقایسه آن با رشد‌های متناظر ۳/۹، ۵/۵ و ۲/۳ درصد در دهه ۱۳۶۵-۱۳۵۵ و ۱/۹۶، ۳/۲

و ۰/۳ درصد در دهه ۷۵-۱۳۶۵ حاکی از تغییر اساسی در میزان‌های رشد جمعیت است. این میزان رشد در مقایسه با متوسط رشد سالانه جمعیت کشور که در فاصله سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ برابر با ۱/۹۶ درصد بوده‌است در حدود ۰/۳۴ درصد کاهش یافته است. در دهه ۱۳۸۵-۱۳۷۵ به نرخ رشد ۱/۶ درصد رسیده‌است. این میزان رشد در مقایسه با متوسط رشد سالانه جمعیت کشور که در فاصله سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ برابر با ۱/۹۶ درصد بوده‌است در حدود ۰/۳۴ درصد کاهش یافته است.

با توجه به سرشماری‌های انجام شده بیشترین رشد جمعیتی در خلال سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ ملاحظه گردیده و پس از آن تا سال ۱۳۷۰ روبه کاهش گذارده است. از سال ۱۳۷۰ تا سال ۱۳۷۵ روند کاهش جمعیت ادامه داشته و از سال ۱۳۷۵ تا سال ۱۳۸۵ ایران با رشد دوباره جمعیت مواجه شد. به عبارتی در این پنج دهه جمعیت ایران ۳/۷ برابر شده‌است. میانگین رشد جمعیت طبق سرشماری‌های ۵۰ سال اخیر از سال ۳۵ الی ۸۵، ۲/۵۴ درصد بوده‌است. اما بر اثر انقلاب و جنگ با تغییر سیاست‌های کنترل جمعیت، بیشترین رشد در دهه ۱۳۵۵-۱۳۶۵ تجربه گردید که با آمار مهاجرین افغانی و عراقی به ۳/۹ درصد بالغ می‌گردید.

در جدول ۷-۱، روند تحولات درصد رشد سالانه جمعیت کشور طی سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۹۰ به تفکیک مناطق شهری و روستایی ارائه شده‌است. طی ۵۵ سال ۱۳۳۵-۱۳۹۰ نرخ رشد جمعیت در مناطق روستایی به استثناء سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۵۵ همواره کاهش یافته بوده‌است. حتی از دهه ۱۳۷۵ به بعد درصد رشد سالانه جمعیت در مناطق روستایی منفی شده‌است. روند تغییرات رشد جمعیت در مناطق روستایی کل کشور در دهه ۱۳۸۵-۱۳۷۵، منفی شده‌است.

در سال ۱۳۸۹، رشد جمعیتی کشور ۱/۵ درصد بوده‌است. رشد جمعیت براساس سرشماری ۱۳۹۰، ۱/۳ بوده‌است که در مقایسه با سرشماری ۱۳۸۵، ۰/۳ کاهش داشته است. با این روند پیش‌بینی می‌شود که ایران، به سمت رشد منفی جمعیت پیش می‌رود و با ادامه این روند، نرخ رشد جمعیت در سال ۱۴۲۰ به منفی ۰/۳۳ می‌رسد.

۷-۱ روند تحولات توزیع جمعیت استان‌های کشور

براساس سرشماری ۱۳۸۵، استان خراسان (به‌استثناء خراسان جنوبی و شمالی) با جمعیتی حدود ۵ میلیون و ۵۹۳ هزار و ۷۹ نفر دومین استان پرجمعیت کشور است. استان‌های اصفهان، فارس و خوزستان هر یک با جمعیتی بیش از ۴ میلیون نفر به‌ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند. بیشتر از نیمی از جمعیت کشور در استان‌های تهران، خراسان، اصفهان، فارس، خوزستان و آذربایجان شرقی و غربی سکونت دارند.

کم‌جمعیت‌ترین استان کشور در سال‌های ۸۵ و ۷۵ ایلام به ترتیب با ۴۷۵ هزار نفر و ۵۴۵ هزار نفر بوده‌است. از سوی دیگر پر جمعیت‌ترین استان کشور در سال‌های ۷۵ و ۸۵ استان تهران به ترتیب با ۱۰ میلیون و ۳۴۳ هزار نفر و ۱۳ میلیون و ۴۱۳ هزار نفر جمعیت بوده‌است. به این ترتیب در مدت ۱۰ سال ۱۳۷۵-۱۳۸۵، سه میلیون نفر به جمعیت تهران افزوده شده‌است.

براساس جدول برآورد جمعیت استان‌ها در سال ۱۳۸۹، استان تهران با ۱۲۵۰۵۷۰۵ نفر جمعیت بیشترین و استان ایلام با ۵۶۶۳۳۲ نفر جمعیت، کمترین جمعیت را به خود اختصاص داده است (مرکز آمار ایران: ۱۳۸۸).

در سال ۱۳۹۰، استان تهران با ۱۲۱۸۳۳۹۱ نفر جمعیت، بیشترین جمعیت استانی را داشته است.